

STANJE IN VIZIJA RAZVOJA BIBLIOBUSNIH SLUŽB REPUBLIKE HRVAŠKE

Current state and vision of the development of mobile library services in the Republic of Croatia

Iva Pezer, Liljana Vugrinec
Prevedel Gorazd Vodeb

Oddano: 19. 11. 2014 – Sprejeto: 22. 12. 2014

1.04 Strokovni članek
1.04 Professional Article
UDK 021.65/.67(497.5)

Izvleček

Republika Hrvaška je razdeljena na 20 županij in Mesto Zagreb, ki ima status županije. Županija obsega več prostorsko povezanih občin in mest na svojem območju, v vsakem izvaja matično dejavnost županijska splošna knjižnica. Leta 2014 je na Hrvaškem delovalo 10 bibliobusnih služb na območju devetih županij in Mesta Zagreba, ki so skupaj imele 14 vozil. V 11 hrvaških županijah še vedno niso organizirane službe potujočih knjižnic, čeprav so v vsaki območja, ki niso pokrita s knjižnično storitvijo. To je bil razlog, da je Komisija za potujoče knjižnice Hrvaškega knjižničarskega društva leta 2013 izvedla *Raziskavo o potrebah in načrtih razvoja potujočih knjižnic*, v okviru katere je bilo opravljeno anketiranje v vseh županijskih matičnih knjižnicah. Predmet raziskave so bili kratkoročni in dolgoročni načrti razvoja županijskih mrež knjižnic s posebnim poudarkom na vlogi potujočih knjižnic. V članku so predstavljeni rezultati raziskave, poleg tega pa tudi podatki o aktualnem stanju bibliobusnih služb leta 2013, ki jih redno zbira Komisija za potujoče knjižnice. Skupaj dajejo celovito sliko stanja v potujočem knjižničarstvu Republike Hrvaške. Poudarjen je pomen bibliobusnih služb kot ključnega elementa v sistemu hrvaških splošnih knjižnic, ki prebivalstvu omogočajo kar najširšo dostopnost knjižničnih storitev.

Ključne besede: *Bibliobusne službe Republike Hrvaške, Komisija za potujoče knjižnice Hrvaškega knjižničarskega društva, stanje in vizija razvoja*

Abstract

The Republic of Croatia is administratively subdivided into 20 counties and the City of Zagreb. Each county comprises many municipalities and towns. The library research and development service in the area of a county is provided by a county public library.

In 2014 there were 10 mobile library services with 14 bookmobiles in nine counties and the City of Zagreb. 11 counties have not organised mobile library services yet despite the fact that many areas are still uncovered by the library services.

This was the reason why in 2013 the Commission for mobile library services undertook a *Research on the needs and plans of mobile library services development* surveying all county public libraries. The research was focused on short term and long term development plans of a county library network with special emphasis to mobile library services.

The results of the research are presented along with the data on the current state of mobile library services in 2013. The data are regularly collected by the Commission for mobile library services thus illustrating the current state of mobile library services in Croatia. The importance of mobile library services being a key element of the Croatian library system which offers access to a wide range of library services to the population is underlined.

Keywords: *mobile library services in the Republic of Croatia, Commission for mobile library services of Croatian Library Association, current state, vision of development*

1 Uvod

Začetek dejavnosti potujočih knjižnic v Hrvaški sega v začetek 20. stoletja. Najprej so bile to premične zbirke, ki so se postavile na nekaterih lokacijah ter po določenem časovnem obdobju zamenjale. Ta oblika dela se je razširila po drugi svetovni vojni, ko so se knjige v kovčkih in lesenih zabojih prevažale v kočijah in drugih vozilih po Hrvaški. Na začetku 60. let prejšnjega stoletja se je krepila zavest o potrebi po uvajanju modernejše oblike potujoče knjižnice – bibliobusa. Takrat so bila nabavljena prva namensko opremljena vozila. Tako je 9. junija 1969 začel obratovati bibliobus Gradske biblioteke Rijeka. To je bil avtobus, namensko preurejen za ponujanje knjižničnih storitev, s čimer je bil prva potujoča knjižnica takšne vrste v nekdanji Jugoslaviji (Črnjar, 2012). Vrhunec razvoja so bibliobusne službe na Hrvaškem dosegle na sredini 80. let prejšnjega stoletja. Na področju Hrvaške je bilo konec leta 1985 skupno 16 služb s 17 vozili. Zatem se je število bibliobusnih služb in vozil začelo zmanjševati. Razlogi za padec števila vozil in ugašanje posameznih služb so bili: starost vozil, pomanjkanje finančnih sredstev za delo in vojne okoliščine v 90. letih. Na koncu 90. let je delovalo le še šest bibliobusnih služb s sedmimi vozili (Vugrinec in Črnjar, 2012). Nov zamah v razvoju potujočih knjižnic na Hrvaškem se je zgodil v prvem desetletju 21. stoletja.

Leta 2001 je bila pri Hrvatskom knjižničarskom društvu¹ (HKD) ustanovljena Komisija za pokretne knjižnice,² Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške pa je leta 2002 začelo ponovno sofinancirati nabavo bibliobusov. V obdobju od leta 2002 do leta 2014 so bile ustanovljene štiri nove bibliobusne službe (Osijek, Vinkovci, Zadar, Križevci), nabavljenih pa je bilo skupaj 12 vozil (v Bjelovarju, Čakovcu, Karlovcu, Koprivnici, Reki, Osijeku, Vinkovcih, Zadru, po dve vozili v Zagrebu, Križevcih in Karlovcu). Vsa vozila niso bila nova, knjižnici v Osijeku in Zadru sta dobili rabljena vozila iz tujine kot donacijo. Komisija za potujoče knjižnice HKD je začela leta 1999 organizirati tematska strokovna srečanja o potujočih knjižnicah, nadaljevala je tudi prakso rednega prirejanja okroglih miz. V obdobju od 1999 do 2013 je bilo organiziranih 11 okroglih miz, od leta 2005 pa se prirejajo tudi festivali bibliobusov. Naslednja okrogla miza bo organizirana 17. aprila 2015 v Bjelovarju. Kronologija posvetovanj je bila naslednja:

- Karlovec, 2000: »Bibliobus – pokretna knjižnica DA ili NE?«;
- Čakovec, 2001: »Tko treba bibliobus?«;
- Bjelovar, 2002: »Pokretne knjižnice u Hrvatskoj danas«;
- Osijek, 2003: »Nove tehnologije i usluge u pokretnim knjižnicama«;
- Karlovec, 2004: »Novi bibliobusi u Hrvatskoj«;
- Reka, 2005: »Modeli organizacije i financiranja pokretnih knjižnica«, organiziran prvi festival bibliobusov;
- Zadar, 2008: »Knjigom u svaki kutak«, organiziran drugi festival bibliobusov;
- Vinkovci, 2009: »Od zamisli do zadovoljnog korisnika«, organiziran tretji festival bibliobusov;
- Karlovac, 2011: »Od kočije do suvremenog bibliobusa«, organiziran četrti festival bibliobusov;
- Koprivnica, 2013: »Mi imamo bibliobus! A vi?« organiziran peti festival bibliobusov.

---

¹ V prevodu: Hrvatskem knjižničarskem društvu

² V prevodu: Komisija za potujoče knjižnice

Slika 1: Milenijska fotografija 5. festivala hrvaških bibliobusov, Koprivnica 2013. (foto: Šime Strikoman, 2013)

Danes delujejo bibliobusne službe na Hrvaškem v desetih županijah³ in mestu Zagreb, medtem ko 11 županij še zmeraj nima storitev potujoče knjižnice, čeprav v vsaki obstajajo območja, kjer ni zagotovljenih knjižničnih storitev. Prav zmožnost bibliobusov, da z istimi sredstvi in osebjem ponujajo storitve na več lokacijah, predstavlja velik potencial potujočih knjižnic ter je lahko njihova prednost v primerjavi s stacionarnimi oblikami splošnih knjižnic. Danes se vse bolj kaže tudi potreba po organizaciji posebnih knjižničnih storitev s potujočimi knjižnicam, in to ne samo v ustanovah, ki jih uporabniki obiskujejo ali pa v njih stalno bivajo, kot so vrtci, šole, domovi za starejše, bolnišnice, zapori ipd., ampak tudi za druge uporabnike z različnimi posebnimi potrebami, na primer osebe, ki ne morejo brati standardnega (črnega) tiska. Poleg nabave vozil za nove bibliobusne službe je treba upoštevati tudi periodično potrebo po zamenjavi obstoječih vozil z novimi. Vozila se izrabljajo, poleg tega čedalje hitreje zastarevajo z vidika tehnološke opremljenosti. Pogoj za čim hitrejšo in uspešnejšo prilagajanje storitev potujočih knjižnic za specifične potrebe svojih uporabnikov je prilagajanje vozil z njihovo vsebino in opremo.

³ Regionalna raven oblasti na Hrvaškem.

2 Stanje bibliobusnih služb Republike Hrvaške leta 2013

Komisija za potujoče knjižnice HKD vsako leto zbira in analizira podatke o stanju in smernicah v poslovanju potujočih knjižnic v Republiki Hrvaški. Analiza podatkov je bila predstavljena na posvetovanju sekcij Zveze bibliotekarskih društev Slovenije z naslovom *Skupaj smo močnejši!* (Posvetovanje sekcij, 2014), ki je potekalo 18. in 19. septembra v Laškem, in na 39. skupščini Hrvaškega knjižničarskega društva: *Knjižnice – od misije do strategije* (39. skupština, 2014), ki je bila od 15. do 18. oktobra 2014 v Splitu. Člani Komisije za potujoče knjižnice HKD so zbrali, analizirali in predstavili rezultate raziskave. Vprašalnik obsega deset skupin vprašanj: I. Bibliobusne službe in vozila; II. Obseg področja; III. Zaposleni delavci in delovni čas; IV. Uporabniki in uporaba; V. Knjižnična zbirka bibliobusa; VI. Računalniško poslovanje in oprema; VII. Število posebnih dejavnosti in število obiskov; VIII. Vrste posebnih dejavnosti za uporabnike; IX. Financiranje bibliobusnih služb; X. Opisni podatki (tehnični podatki in značilnosti vozil, specifične dela in glavne smernice nadaljnega razvoja bibliobusne službe). V nadaljevanju je podana analiza zbranih podatkov.⁴

2.1 Bibliobusne službe in vozila

Leta 2013 je v Republiki Hrvaški skupaj delovalo deset služb potujočih knjižnic z 12 bibliobusi. To so službe v Bjelovarju (Bjelovarsko-bilogorska županija), Čakovcu (Međimurska županija), Karlovcu (Karlovačka županija), Koprivnici in Križevcih (Koprivničko-križevačka županija), Osijeku (Osječko-baranjska županija), Reki – mestni in županijski bibliobus (Primorsko-goranska županija), Vinkovcih (Vukovarsko-srijemska županija), Zadru (Zadarska županija) in v Zagrebu – dva bibliobusa (Zagrebačka županija in Mesto Zagreb). Na področjih, ki jih pokrivajo s svojimi storitvami, so pogosto prva in edina oblika knjižnice, dostopna prebivalstvu v njegovih krajih bivanja. Hrvaška je s svojimi demografskimi, prometnimi in gospodarskimi značilnostmi (veliko število raztresenih naselij z majhnim številom prebivalcev) nadvse primerna za organiziranje javno dostopnih knjižničnih storitev v potujoči obliki. Devet bibliobusnih služb deluje pri županijskih matičnih knjižnicah v Bjelovarju, Čakovcu, Karlovcu, Koprivnici, Osijeku, Reki, Vinkovcih, Zadru in Zagrebu. Samo ena služba deluje v okviru mestne knjižnice. To je bibliobusna služba v Križevcih, ki ima edina kombi. Večina hrvaških bibliobusov, ki so delovali leta 2013, je bila izdelana na podvozjih tovornjakov, razen dveh zagrebških, osiješkega in zadrškega, ki so zgrajeni na avtobusnih podvozjih. Razlog za nabavo podvozij tovornjakov predstavlja izključno nižja cena, saj hrvaške knjižnice ne morejo pokriti višje cene dražjih avtobusih podvozij.

⁴ Anketni vprašalnik za službe potujočih knjižnic Republike Hrvaške, stanje 31. decembra 2013; podatke so zbrali člani Komisije za potujoče knjižnice HKD.

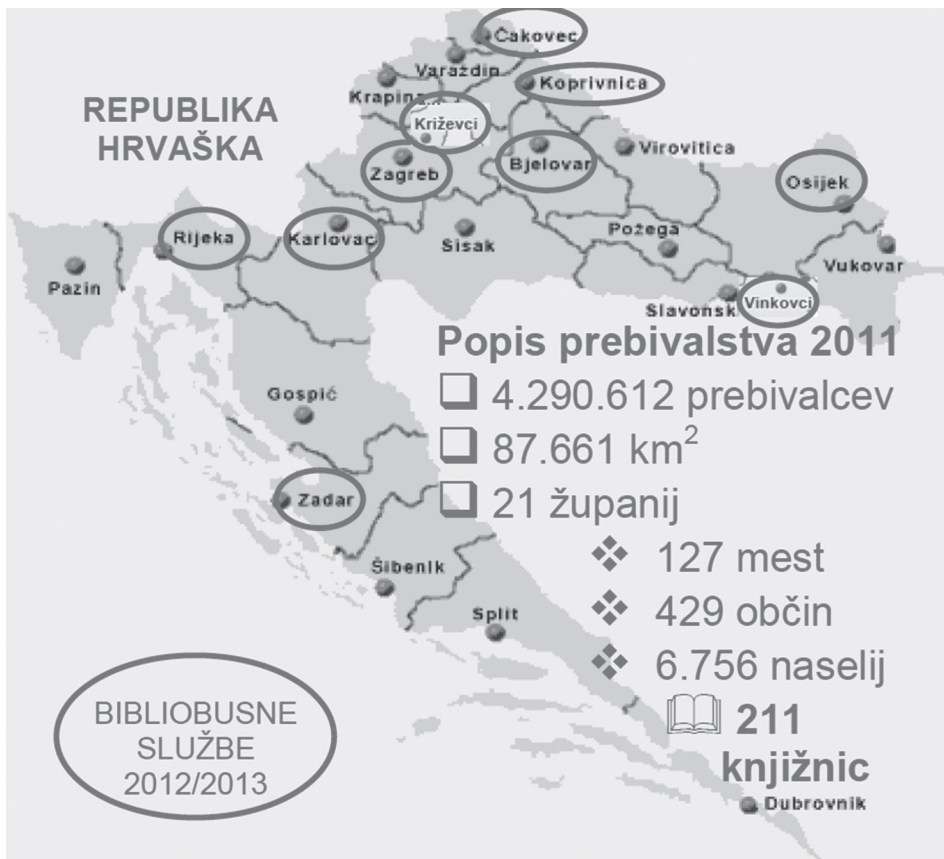
Hrvaški bibliobusi leta 2013 razen karlovskega in koprivniškega niso imeli garaže, kar kaže na nedoseganje določil obstoječih standardov (Standardi, 1999), ki navaja garažo in njene specifikacije. Zaradi visoke cene vgradnje hrvaški bibliobusi nimajo dvizne ploščadi za invalide, izjema je zadrski bibliobus.

Preglednica 1: Bibliobusne službe in vozila RH (Vir: Anketni vprašalnik za službe potujočih knjižnic Republike Hrvaške, stanje 31. decembra 2013)

Leto 2013	Bibliobusne službe RH	Leto ustanovitve službe	Leto proizvodnje bibliobusa	Zaporedna številka sedanjega vozila od začetka službe	Vrsta podvozja (tovornjak, avtobus, kombi)	Dolžina vozila (v metrih)
1	Bjelovar	1972	2004	3.	tovornjak	6,9
2	Čakovec	1979	2003	2.	tovornjak	8,887
3	Karlovec	1958	2003	5.	tovornjak	8,9
4	Koprivnica	1979	2004	2.	tovornjak	8,887
5	Križevci	2009	2007	1.	kombi	6,363
6	Osijek	2001	1989	1.	tovornjak	11,1
7	Rijeka – Mestna	1969	1989	4.	avtobus	8,5
	Županijska	2004	2004	1.	tovornjak	8,83
8	Vinkovci	2006	2005	1.	tovornjak	8,947
9	Zadar	2006	2006	1.	avtobus	10,6
10	Zagreb – Zg - 1	1976	1995	3.	avtobus	12
	Zg - 2		2011	3.	tovornjak	10

2.2 Področje delovanja

Hrvaški bibliobusi obiskujejo področja v desetih županijah oziroma v 133 enotah lokalne samouprave, to je v 113 občinah in 20 mestih, kjer imajo skupaj 438 postajališč. Leta 2013 so prevozili skupno 175.528 km, pri čemer so najbolj oddaljena postajališča več kot 100 km od sedeža bibliobusa, medtem ko je povprečna oddaljenost postajališč 52,75 km od sedeža. Vozilo je povprečno prevozilo 14.628 km. Velika oddaljenost od postajališč kaže na potrebo, da bi v velikih županijah delovalo več vozil, ki bi imela sedež v velikih mestnih knjižnicah in bi tako lažje pokrivala področja, ki gravitira na ta mesta. Seveda pa je glavni cilj ustanovitev potujočih knjižnic v tistih 11 županijah, ki še nimajo takšne storitve, saj so v vsaki županiji večja ali manjša nepokrita področja, kjer predstavlja potujoča knjižnica edini način za zagotavljanje knjižničnih storitev.

Slika 2: Karta R. Hrvatske z označenimi mesti oziroma knjižnicami, kjer imajo sedež bibliobusne službe (Vir: Vugrinec, Lj. (2013). *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj – potrebnije nego ikad!* (Vugrinec.ppt, diapozitiv 6))

2.3 Zaposleni in delovni čas

V bibliobusnih službah je skupno zaposleno 32 delavcev. Od tega jih je 12 zaposlenih v Zagrebu, saj oba zagrebška bibliobusa obratujeta v dveh izmenah, medtem ko preostale službe obratujejo samo v eni izmeni. Če se izvzame zagrebška služba, sta v eni bibliobusni službi v povprečju zaposlena le dva delavca, kar za večino služb ne zadošča. Obstoječi hrvaški *Standardi za narodne knjižnice* (1999) predpisujejo, da bi morali biti v vozilu srednje velikosti zaposleni vsaj trije delavci. Število delovnih dni za uporabnike je v povprečju 4,8, delovnih ur za uporabnike pa 32,5 tedensko, medtem ko obstoječi *Standardi* (1999) predpisujejo, da je treba delati z uporabniki najmanj 15, a največ 30 ur

na teden. Glavni razlog, da preostali bibliobusi ne obratujejo v dveh izmenah, je pomanjkanje finančnih sredstev.

2.4 Uporabniki in uporaba

Leta 2013 so imeli hrvaški bibliobusi skupaj 13.134 vpisanih uporabnikov, od tega 8594 otrok (65 %) in 4540 odraslih (35 %). Uporabniki so obiskali bibliobuse skupno 133.126-krat, eno vozilo v povprečju 11.094-krat. Izposodili so si 400.874 enot knjižničnega gradiva. Tukaj je treba poudariti izkušnjo iz prakse, ki pravi, da je resnično število uporabnikov bibliobusov precej večje, ker se prek ene izkaznice izposoja gradivo za več članov družine. To je sicer v navadi tudi v drugih potujočih knjižnicah po svetu. Večina vozil obratuje samo v eni izmeni, pri čemer so postajališča medsebojno precej oddaljena, zaradi česar večina bibliobusov obratuje po dvotedenskem razporedu in tako na postajališčih stojijo le kratek čas, nekateri le 30 minut, redko uro ali dlje. S tem je zadoščeno minimumu, ki ga predpisujejo obstoječi Standardi (1999), ki navajajo, da postanek bibliobusa na postajališču ne more biti krajši od 30 minut in ne daljši od 5 ur. Število obiskov in izposojenega gradiva bi bilo gotovo večje, če bi bibliobusi lahko na postajališčih stali dlje časa in jih pogosteje obiskovali. Kot je bilo že omenjeno, je skupno število bibliobusnih postajališč 438, število izposojenih enot gradiva v vseh bibliobusih pa 400.874, tako je povprečje izposojenega gradiva na postajališče leta 2013 915 enot gradiva, medtem ko v letu posamezno postajališče v povprečju obiščejo 304 uporabniki.

2.5 Knjižnična zbirka bibliobusov

Bibliobusi imajo v svojih zbirkah skupaj 200.237 enot gradiva. Ta podatek se nanaša na celotno knjižnično gradivo tako v skladiščih kot v vozilih. Vozila se razlikujejo glede kapacitete za gradivo. Kombi v Križevcih ima kapaciteto za 2200 enot knjižničnega gradiva, bjelovarski bibliobus za 2500 enot, koprivniški za 3000 enot, dva reška in eden zagrebški za 4000 enot, čakovski, karlovški, osiješki, vinkovski in zagrebški bibliobus za 4500 enot, medtem ko ima drugi zagrebški bibliobus kapaciteto za 5000 enot. Letna nabava za leto 2013 je bila 9747 enot knjižničnega gradiva. Neknjižno gradivo ima osem bibliobusov, medtem ko imata periodiko samo dva bibliobusa, pri čemer Standardi (1999) zahtevajo, da je vključena v knjižnično zbirko. Struktura knjižničnega gradiva se sicer spreminja, saj se poleg knjig vanj uvrščajo tudi druge vrste gradiva, vendar se te spremembe dogajajo dokaj počasi, predvsem zato, ker obstoječa generacija hrvaških bibliobusov s svojo notranjostjo in obstoječo opremo povečini še zmeraj ni prilagojena za nove potrebe.

2.6 Računalniško poslovanje in oprema

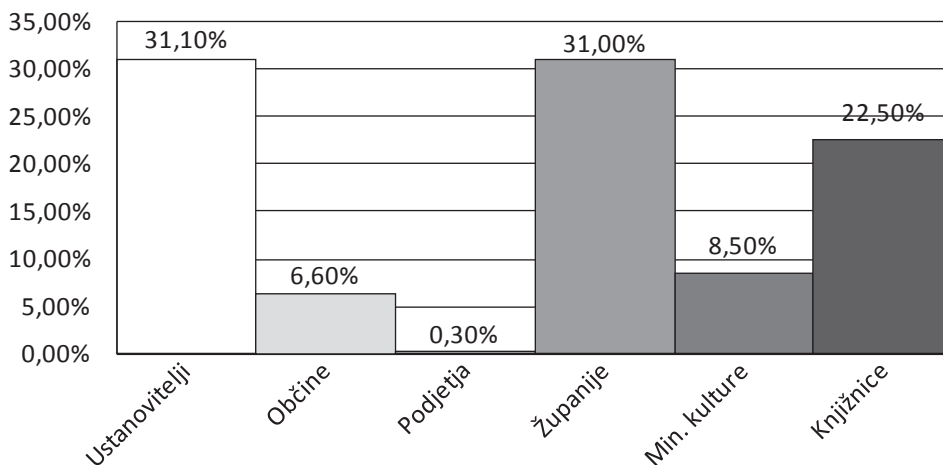
Tako kot v hrvaških knjižnicah tudi v bibliobusih ne obstaja enoten program za knjižnično poslovanje. V bibliobusih se uporabljajo trije različni programi – CROLIST, MetelWin in ZaKi, kar je odvisno od tega, kateri program uporablja njihova matična knjižnica. Le še eden bibliobus nima avtomatiziranega knjižničnega poslovanja, medtem ko ima osem bibliobusov računalniško omrežno povezavo z matično knjižnico. Uporabniki lahko uporabljajo internet samo v dveh vozilih, knjižnični delavci pa v osmih. Vsi bibliobusi imajo računalnike za delavce, povečini je to en računalnik, a samo v dveh avtobusih je na razpolago tudi uporabnikom. Eden od glavnih razlogov je še vedno nezadostno razvita infrastruktura ponudnikov internetnih storitev in pripadajočih tehnologij v posameznih področjih, vendar tudi draga uporaba takšnih storitev za knjižnice. Dodatni razlog predstavlja že omenjena neprilagojenost notranjosti in opreme v obstoječih vozilih, ki bi jo bilo treba v ta namen posodobiti in prilagoditi novim potrebam.

2.7 Posebne dejavnosti in obiski uporabnikov

Leta 2013 je bilo izvedenih 365 oblik posebnih dejavnosti, od tega 309 za otroke in 56 za odrasle. Obiskalo jih je 6919 uporabnikov. Prireditve se izvajajo za različne in posebne skupine uporabnikov na različnih postajališčih. Namenjene so vsem, tako prebivalcem v majhnih in oddaljenih krajih, varovancem domov starejših, pacientom posebnih bolnišnic in varovancem ustanov za osebe s posebnimi potrebami, zapornikom, brezdomcem, narodnim manjšinam, kot tudi otrokom v šolah in vrtcih. Največje število uporabnikov bibliobusov predstavlja mladina do 15. leta in največji del posebnih dejavnosti je namenjen prav njim. Najpogosteje se izvajajo usposabljanje uporabnikov za uporabo knjižnice, prireditve, dejavnosti za spodbujanje branja, pravljичne ure in delavnice za otroke, igralne dejavnosti, reševanje informacijskih zahtev itd. Občasno pa se organizirajo literarna srečanja, kvizi, tekmovanja, gledališke predstave, predvajanje filmov, prireditve o EU, razstave itn.

2.8 Financiranje bibliobusnih služb

Bibliobusne službe se glede načina financiranja razlikujejo. V nabavo vozil se vključuje Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške z vložkom do 50 odstotkov. Ministrstvo sofinancira tudi letno nabavo knjižničnega gradiva. Knjižnice dobivajo sredstva za plače delavcev, materialne in preostale stroške na osnovi dogovorov ter pogodb z uporabniki, tj. občinami in mesti ter županijami, ki so čedalje pogosteje večinski financer. Skupno financiranje bibliobusnih služb v Republiki Hrvaški je znašalo 5.788.145,99 HRK. Grafično so podatki prikazani na Sliki 3:

Slika 3: *Financiranje bibliobusnih služb leta 2013 v odstotkih (Vir: Arhiv Komisije za potujoče knjižnice HKD)*

3 Potrebe in načrti razvoja potujočih knjižnic v Republiki Hrvaški

Komisija za potujoče knjižnice⁵ HKD je bila pobudnica raziskave o vlogi potujočih knjižnic v sedanjih in načrtovanih županijskih mrežah splošnih knjižnic,⁶ ki je bila izvedena februarja 2013. Podatke je zbrala in analizirala Ljiljana Vugrinec, knjižničarska svetovalka, predsednica Komisije za potujoče knjižnice HKD iz Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica. Rezultate je predstavila na 11. okrogli mizi o potujočih knjižnicah v Republiki Hrvaški *Mi imamo bibliobus! A vi?*, ki je potekala v Koprivnici 19. aprila 2013 (Vugrinec, 2013). Raziskovanje je bilo opravljeno z vprašalnikom za vseh 20 županijskih matičnih knjižnic in Mesto Zagreb. Matične službe iz vseh županij so se odzvale in izpolnile vprašalnik. Vprašalnik je obsegal štiri skupine vprašanj: I. Splošno (statistični podatki o županiji), II. Stanje županijskih mrež knjižnic leta 2012, III. Načrti razvoja obstoječih služb potujočih knjižnic in IV: Načrti razvoja županijskih mrež splošnih knjižnic v celoti. Pobuda Komisije za potujoče knjižnice za izvedbo te raziskave je sledila delavnicam *Partnerstvo u uspostavi knjižnica i knjižničnih usluga*, ki so se odvijale po regijah Hrvaške v letih 2011 in 2012 v sklopu kampanje hrvaškega knjižničarskega društva *Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu* (2010). Delavnice so

⁵ V prevodu: Komisija za potujoče knjižnice

⁶ Vprašalnik za županijske matične knjižnice Republike Hrvaške o mestu in vlogi potujočih knjižnic v sedanjih in načrtovanih županijskih mrežah splošnih knjižnic, leto 2013.

bile namenjene knjižničarjem ter predstavnikom lokalne in regijske uprave ter samouprave posameznega področja. Delavnice so pokazale, da skoraj vse županijske matične knjižnice nadaljnji razvoj mreže splošnih knjižnic v svojih županijah vidijo prav v ustanovitvi ali izboljšanju delovanja obstoječih služb potujočih knjižnic kot najbolj racionalnega in najučinkovitejšega načina ustreznega zagotavljanja knjižničnih storitev prebivalcem. Na to raziskavo Komisije za potujoče knjižnice je vplivala tudi izdelava predloga *Strategije razvoja narodnih knjižnic u Republici Hrvatskoj 2013.-2015.*⁷ (2012), ki je v strokovni skupnosti na nacionalni ravni spodbudila intenzivnejšo razpravo in konkretnija razmišljanja o morebitni večji vlogi potujočih knjižnic v obstoječih mrežah splošnih knjižnic kot ekonomičnih rešitvah, še posebej za občine z majhnim številom prebivalcev na ozemeljsko večjem področju, kakršnih je veliko v vseh delih Hrvaške. Komisija za potujoče knjižnice HKD je bila aktivno vključena v organizacijo delavnic v sklopu kampanje *Imam pravo znati, imam pravo na knjižnico*, kot tudi v pravo predloga *strategije splošnih knjižnic v RH* in javno razpravo o tem dokumentu. Pri tem so bili uporabljeni podatki o stanju bibliobusnih služb, ki jih Komisija redno zbira in so za leto 2013 predstavljeni v tem članku. Prav tako so bila uporabljena sodobna strokovna spoznanja, še posebej Smjernice IFLA-e za pokretne knjižnice⁸ (2011). Navzlic načelnemu soglasju ne samo v Komisiji za potujoče knjižnice, ampak tudi na ravni županijskih matičnih knjižnic in ravni širše strokovne skupnosti, da je nujno večje število in še boljša organizacija služb potujočih knjižnic, je bil zaznan primanjkljaj podatkov, ki bi lahko služili kot podlaga za konkretno dolgoročno načrtovanje razvoja potujočega knjižničarstva v Hrvaški, pa tudi potrebnih finančnih sredstev za ta namen. Zaradi tega je Komisija za potujoče knjižnice dala pobudo za poseben vprašalnik in opravila raziskavo. Rezultati so predstavljeni v nadaljevanju.

3.1 Poseljenost prebivalstva

Statistični podatki o številu, vrsti in velikosti enot lokalne samouprave ter številu prebivalcev, zbrani v prvi skupini vprašanj, ki temeljijo na popisu prebivalstva v Republiki Hrvaški iz leta 2011, dodatno potrjujejo pogosto poudarjeno tezo Komisije za potujoče knjižnice, da tako rekoč vse županije v Republiki Hrvaški sestavlja veliko število majhnih občin in še večje število raztresenih majhnih naselij, kar predstavlja idealno področje za vzpostavitev potujočih knjižničnih storitev. Povprečno število naselij v županijah je 323, število prebivalcev v posamezni občini na Hrvaškem se giblje okoli 3000, medtem ko je povprečno število naselij v občini 11. Že samo ti podatki jasno kažejo, da je ustanovitev stacionarne knjižnice za področja s tolikšnim številom naselij in tako majhnim številom prebivalcev upravičena in racionalna le v izjemnih primerih,

⁷ V prevodu: Strategija razvoja splošnih knjižnic v RH za obdobje 2013–2015.

⁸ V prevodu: Smernice IFLA za potujoče knjižnice.

saj večini prebivalcev posamezne občine, ki bivajo v raztresenih okoliških naseljih, ta knjižnica tako ali tako ni dostopna, ker so od nje oddaljeni po več kilometrov in najpogosteje nimajo dostopa do javnega prevoza. Kadar takšna županija nima organizirane potujoče knjižnice, to neogibno pomeni, da je večina prebivalcev, ki živi zunaj mest ali večjih občinskih naselij, tj. daleč stran od obstoječih mestnih ali morebitnih občinskih knjižnic, vnaprej obsojena na nemožnost uporabe katerekoli knjižnične storitve.

3.2 Stanje županijskih mrež knjižnic leta 2012

Zbrani podatki so pokazali, da je v županijah, ki imajo organizirane službe potujočih knjižnic, v povprečju 75 odstotkov področja pokrito s knjižničnimi storitvami (v posameznih županijah celo 90 odstotkov), medtem ko v županijah brez potujoče službe pokritost pade na povprečno 44 odstotkov. Po *Zakonu o knjižnicama*⁹ (1997) so vse občine in mesta dolžni ustanoviti splošno knjižnico kot javno ustanovo, vendar to določilo v večini občin na Hrvaškem še ni uveljavljeno. Od 429 občin na Hrvaškem jih 346 nima splošne knjižnice (več kot 80 odstotkov). V vsaki županiji gre v povprečju za okoli 16 občin, v Republiki Hrvaški je povprečno število prebivalcev v občini 3021. To je razlog, da je pokritost s knjižničnimi storitvami veliko večja v županijah, ki imajo bibliobusne službe. V nekaterih občinah so bibliobusi edina oblika knjižnice; takšnih občin je v Hrvaški 100. Prav pozitivna izkušnja županij z organiziranimi službami potujočih knjižnic predstavlja enega glavnih razlogov, da želijo večinoma tudi preostale županije v okviru svojih knjižničnih mrež vzpostaviti še potujoče storitve, ne glede na večje ali manjše število že ustanovljenih stacionarnih mestnih ali občinskih knjižnic na njihovem področju. Takšno razmišljanje je povsem skladno s sodobnimi smernicami v Evropi in po svetu, kjer so potujoče knjižnice zaradi svoje fleksibilnosti in ekonomičnosti nujna dopolnitev stacionarnim knjižničnim storitvam na področjih z majhnim številom prebivalcev oziroma za posebne skupine uporabnikov s specifičnimi potrebami.

3.3 Načrti razvoja obstoječih služb potujočih knjižnic

Vseh deset služb načrtuje izboljšanje svojega delovanja. V treh službah se načrtuje zamenjava obstoječih starih vozil z novimi, saj se je posameznim vozilom iztekel rok trajanja in če ne bodo nabavljena nova vozila, grozi ukinitve celotnih služb. V preostalih sedmih službah se načrtuje dodatna izmena dela, zaposlovanje dodatnih delavcev, širjenje mreže postajališč in uvajanje novih oblik dela. Dve službi (Zadar in Karlovec) sta v času po zbiranju podatkov za raziskavo v resnici tudi uspeli razširiti dejavnost z nabavo novih vozil na začetku leta 2014. Gradska knjižnica »Ivan Goran Kovačić« Karlovac je s pomočjo finančnih sredstev IPA Projekta čezmejnega sodelovanja Hrvaška–Bosna

⁹ V prevodu: Zakon o knjižnicah.

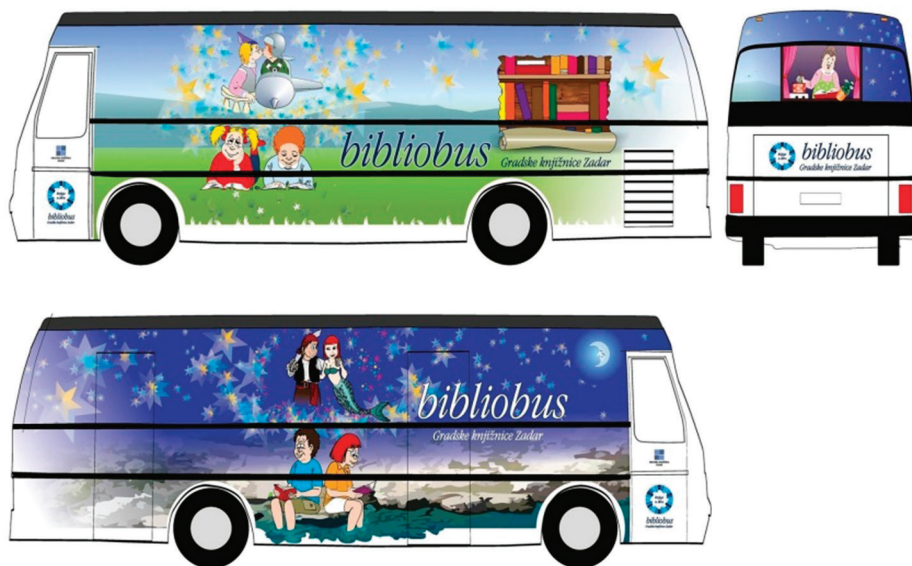
in Hercegovina pod nazivom MOBILLL (Mobile library service for life long learning in rural communities of Karlovac County and Una Sana Canton) dobila kombi. To je drugo vozilo v karlovški službi. Gradska knjižnica »Ivan Goran Kovačić« Karlovac (RH) je vodilni partner projekta, medtem ko je Javna ustanova Kantonalna i univerzitetaska biblioteka Bihać (BiH) partner v projektu. Obe knjižnici sta s pomočjo projekta dobili kombi, slavnostni začetek obratovanja potujočih knjižnic pa je bil 20. januarja 2014 na mejnem prehodu Ličko Petrovo Selo–Izačić.

Slika 4: Kombi karlovške službe (Vir: Arhiv Gradske knjižnice i čitaonice Vinkovci)

Gradska knjižnica Zadar je leta 2014 dobila bibliobus od sestrške knjižnice iz Nemčije. To je drugo vozilo v zadrski bibliobusni službi, ki obiskuje 24 krajev v primorju ter na otokih Ugljan, Pašman, Dugi otok in Iž. Ima 27 postajališč. Ta *Bibliobus na otocima*¹⁰ je začel obratovati 2. marca 2014.

¹⁰ V prevodu: Bibliobus na otokih.

Slika 5: Bibliobus na otokih (Vir: Arhiv Gradske knjižnice Zadar)

Gradska knjižnica Rijeka je začela z akcijo zbiranja sredstev za novi mestni avtobus pod nazivom »Pogurajmo bibliobus«¹¹ na dan pismenosti 8. septembra 2014. Reški mestni bibliobus je bil prvi bibliobus v nekdanji Jugoslaviji, služba je bila ustanovljena leta 1969, sedanje vozilo pa je bilo izdelano leta 1989. Vozilo je staro in ga je treba zamenjati z novim.

3.4 Načrti razvoja županijskih mrež splošnih knjižnic

Raziskava je v nadaljevanju pokazala, da se v 12 županijah načrtuje širitev knjižnične mreže z ustanovitvijo novih splošnih knjižnic ali njihovih enot (krajevnih knjižnic); to so primeri, ko je posamezna občina ali mesto zavezano k ustanovitvi nove stacionarne knjižnice. Čeprav so matične knjižnice v vseh 11 županijah poudarile potrebo po potujočih knjižnicah, pa se njihova ustanovitev ne načrtuje v vseh županijah, ki jih nimajo. Na začetku leta 2013 so v devetih županijah načrtovali širitev knjižnične mreže z ustanovitvijo povsem nove službe potujoče knjižnice. V tistih županijskih matičnih knjižnicah, ki ne načrtujejo službe potujoče knjižnice, so kot razlogi navedeni različni problemi. V posameznih primerih matična knjižnica meni, da nima kapacitet za ustanovitev

¹¹ V prevodu: »Porinimo bibliobus«.

in vodenje takšne službe. Zatem pa je razlog tudi nerazumevanje za to potrebo v lokalni skupnosti oziroma županiji, tj. odsotnost finančne podpore. Kot nadaljnja ovira je bilo poudarjeno, da ni nacionalno podprtih projektov, zaradi česar tudi ni lokalne podpore, ki se nima na kaj opreti. Načrti za ustanovitev novih služb imajo naslednji časovni okvir: na začetku leta 2013 so tri županijske knjižnice načrtovale ustanovitev novih služb potujočih knjižnic do leta 2015. Prav tako tri knjižnice načrtujejo ustanovitev novih služb do leta 2020, dve knjižnici do leta 2025 in ena knjižnica do leta 2030. Načrtovane nove službe bodo pokrivalo območje z 10 pa celo do 70 postajališči, tudi celo z 90 postajališči. Večina načrtuje okoli 30 postajališč na območju povprečno desetih občin. Območja se gibljejo od 2, 3, 5 ali 8, pa vse do 10, 13 in celo 20 občin. Zaradi obsežnih območij in velikega števila postajališč obstaja potreba po službah z dvema voziloma, v vsakem primeru pa po vozilih, ki bodo obratovala v dveh izmenah. Stopnja pripravljenosti za ustanovitev novih potujočih knjižnic se med županijskimi knjižnicami zelo razlikuje. Šest knjižnic je bilo na začetku leta 2013 šele na ravni informiranja in pridobivanja podpore lokalne ter regionalne uprave in prebivalstva. Štiri knjižnice so bodisi načrtovale mrežo postajališč ali pa bile v postopku izbora vozila. V treh knjižnicah pa so bile priprave šele na ravni ideje. Vse zgoraj navedeno kaže, da županijske matične knjižnice sicer imajo želje in potrebe po ustanovitvi potujočih knjižnic, vendar so zelo negotove in imajo veliko pomislekov, kako se lotiti te naloge. Predstavljeni načrti so bili pogosto nerealni (npr. od prekratkega časa predvidenega za izvedbo projekta do prevelikega števila načrtovanih postajališč po vozilu), kar kaže na veliko potrebo po dodatnem strokovnem usposabljanju glede možnosti in načinov ustanovitve službe potujoče knjižnice za vse tiste, ki bi morali biti v to vključeni. Čeprav se v Hrvaški vsaki dve leti organizirajo okrogle mize, ki so namenjene strokovnem izpopolnjevanju na tematiko potujočih knjižnic, to ne zadošča za kontinuirano usposabljanje knjižničarjev v tem obsežnem in zahtevnem področju knjižničarstva. Zaradi tega je Komisija za pokretne knjižnice predlagala Centru za stalno stročno usavrševanje knjižničarja¹² Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu uvedbo tečaja »Služba pokretne knjižnice kao dio županijske mreže narodnih knjižnica.«¹³ Če bo predlog sprejet, bi se tečajji izvajali od leta 2015, predavatelji pa bi bili člani Komisije za potujoče knjižnice HKD.

4 Zaključek

Potujoče knjižnice v Hrvaški so nezamenljiv del mreže splošnih knjižnic in imajo velik pomen pri razvoju in širitvi knjižnične mreže ter pri izboljševanju kvalitete življenja

¹² Gre za oddelek hrvaške nacionalne knjižnice, v prevodu: Center za stalno strokovno usposabljanje knjižničarjev.

¹³ V prevodu: »Služba potujoče knjižnice kot del županijske mreže splošnih knjižnic«.

svojih uporabnikov. V obstoječih bibliobusnih službah razen zagrebške je najbolj izražena potreba po zaposlitvi dodatnih delavcev, kar bi omogočilo uvedbo druge izmene obratovanja. Na ta način bi bilo mogoče ob kar najmanjših stroških dvakratno povečati obseg obratovanja obstoječih vozil in njihov obseg pokrivanja prebivalstva oziroma podaljšati postanek na posameznih pogosto obiskanih postajališčih. Potreba po stabilnejšem financiranju je skupna vsem obstoječim službam potujočih knjižnic. Veljavni predpisi ne upoštevajo v zadostni meri značilnosti terena in regionalni značaj storitev, ki jih ponujajo potujoče knjižnice, tj. ne predpisujejo v zadostni meri obveze županij pri financiranju storitev. Zaradi tega je na področju financiranja veliko prostora in potreb za dodelavo zakonskih predpisov. Raziskava je pokazala, da v matičnih knjižnicah obstajajo iniciative za ustanovitev novih oziroma za širitev obstoječih bibliobusnih služb v Republiki Hrvaški. Zagotavljanje finančnih sredstev za pravočasno zamenjavo dotrajanih potujočih knjižnic z novimi predstavlja najpomembnejši in nujni cilj ne samo za razvoj bibliobusnih služb, ampak tudi za njihov obstoj. Za ta namen je nujno dodatno informiranje in lobiranje pri financerjih na vseh ravneh, da bi tako ustvarili trdnejši finančni okvir njihovega nadaljnjega razvoja v planskih dokumentih vseh ravni oblasti. Tako bi se cilji, povezani s potujočimi knjižnicami, uspešneje uresničevali v praksi. V predstavljeni raziskavi so bili zbrani zelo konkretni podatki, ki se lahko izkoristijo ne samo za pripravo strateških dokumentov, ampak tudi kot temelj skupnega nastopa knjižnic proti Ministrstvu za kulturo Republike Hrvaške v sklopu skupnega razvoja splošnih knjižnic in knjižnične dejavnosti v celoti. V dokumentu *Strategija razvoja narodnih knjižnica 2013.-2015* (2012).¹⁴ so potujoče knjižnice na ravni knjižnične stroke na Hrvaškem prepoznane kot nezamenljiv in obvezen sestavni del vsake županijske mreže splošnih knjižnic, ki pomembno prispeva k uresničevanju poslanstva splošnih knjižnic. Potujoče knjižnice so ocenjene kot najbolj ekonomični način, da se čim večjemu številu prebivalcev na čim bolj enakopravni in dolgoročni osnovi omogoči uresničevanje ene od temeljnih človekovih pravic do dostopnosti informacij, se pravi literature in informacijske tehnologije, potrebne za informiranje, izobraževanje, vseživljenjsko učenje, za uporabo kulturnih vsebin in za spodbujanje branja od najzgodnejšega obdobja. Zaradi tega bo eden najpomembnejših ciljev hrvaškega knjižničarskega društva in Komisije za potujoče knjižnice podpora ustanovitvi služb potujočih knjižnic v vseh županijah, ki jih še nimajo, ter podpora izboljšanju dela obstoječih bibliobusnih služb v sodelovanju s Hrvatskim zavodom za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu,¹⁵ Ministrstvom za kulturo RH in vsemi relevantnimi ustanovami, ki bi lahko prispevale k razvoju hrvaškega potujočega knjižničarstva.

¹⁴ V prevodu: Predlog strategije razvoja splošnih knjižnic 2013–2015.

¹⁵ V prevodu: Hrvaški zavod za knjižničarstvo Nacionalne in univerzitetne knjižnice v Zagrebu.

Navedeni viri

39. skupština Hrvatskoga knjižničarskog društva. (2014). Pridobljeno 23. decembra 2014 s spletne strani: <http://hkdrustvo.hr/hr/skupovi/skup/241/>.
- Črnjar, L. (2012). Bibliobusna služba Gradske knjižnice Rijeka. V L. Vugrinec, L. Črnjar, F. Bišćan (Ur.), *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“* (str. 97–106). Zagreb, Karlovac: Hrvatsko knjižničarsko društvo, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“.
- Imam pravo znati, imam pravo na knjižnicu.* (2010). Pridobljeno 15. decembra 2014 s spletne strani: http://www.hkdrustvo.hr/pravo_na_knjiznicu in http://www.hkdrustvo.hr/hr/pravo_na_knjiznicu/8.
- Okrugli stolovi o pokretnim knjižnicama u Hrvatskoj 1999.-2011. (2012). V L. Vugrinec, L. Črnjar, F. Bišćan (Ur.), *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“* (str. 175–220). Zagreb, Karlovac: Hrvatsko knjižničarsko društvo, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“.
- Popis stanovništva.* (2011). Pridobljeno 15. decembra 2014 s spletne strani: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm>.
- Posvetovanje sekcij Zveza bibliotekarskih društva Slovenije »Skupaj smo močnejši!«* (2014). Zveza bibliotekarskih društva Slovenije. Pridobljeno 23. decembra 2014 s spletne strani: <http://www.zbds-zveza.si/?q=node5/posvetovanje-sekcij-skupaj-smo-mocnejši>
- Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. (1999). *Narodne novine*, št. 58 (9. 6. 1999). Pridobljeno 10. novembra 2014 s spletne strani: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>.
- Smjernice za pokretne knjižnice.* (2011). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Strategija razvoja narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj 2013.-2015.* (prijedlog). (2012). Pridobljeno 15. decembra 2014 s spletne strani: http://www.hkdrustvo.hr/hr/obavijesti/odabrana_novost/507/?target.
- Vugrinec, L. (2010). Bibliobusna služba Knjižnice i čitaonice «Fran Galović» Koprivnica. V D. Sabolović-Krajina (Gl. ur.), *Knjižnice i čitaonice grada Koprivnice 1650.-2010. : Spomenica Knjižnice i čitaonice «Fran Galović» Koprivnica* (str. 190–202). Koprivnica: Knjižnica i čitaonica «Fran Galović» Koprivnica.
- Vugrinec, L. in Črnjar, L. (2012). Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : pogled iz prošlosti u budućnost. V L. Vugrinec, L. Črnjar, F. Bišćan (Ur.), *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj : zbornik radova / 10. okrugli stol o pokretnim knjižnicama i 4. festival hrvatskih bibliobusa „Od kočije do suvremenog bibliobusa“* (str. 9–29). Zagreb, Karlovac: Hrvatsko knjižničarsko društvo, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“.
- Vugrinec, L. (2013). *Pokretne knjižnice u Hrvatskoj – potrebnije nego ikad!*. Pridobljeno 23. decembra 2014. s spletne strani: http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/alib/datoteke/skupovi/229/File/3_Vugrinec.ppt.

Zakon o knjižnicama. (1997). *Narodne novine*, št. 105, 5/1998, 104/2000 in 69/2009. Pridobljeno 23. decembra 2014 s spletnih strani: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html.

Iva Pezer, mag. bibl.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci, Ivana Gundulića 6, 32100 Vinkovci
e-pošta: iva@gkvk.hr, ivapezer@gmail.com

Ljiljana Vugrinec, knjižničarska savjetnica

Knjižnica i čitaonica »Fran Galović« Koprivnica, Zrinski trg 6, 48000 Koprivnica
e-pošta: ljiljana@knjiznica-koprivnica.hr, lj.vugrinec@gmail.com

mag. Gorazd Vodeb

Narodna in univerzitetna knjižnica, Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
e-pošta: gorazd.vodeb@nuk.uni-lj.si